

Володимир МІЛЬЧЕВ
(Запоріжжя, Україна)

930.2:94–058.229 (477.64) «17»

**Соціальна історія
запорозького козацтва
в спадщині польських
мемуаристів XVIII століття**

Здійснення аналітико-синтетичного джерелознавчого дослідження передбачає першочергове з'ясування історичних умов в яких відбулося продукування комплексу джерел за темою дослідження. Обов'язковою складовою цього дослідницького етапу є реконструкція соціокультурної ситуації і механізмів виникнення і функціонування джерел в досліджуваній період часу. Кінцевою ж його метою є визначення питання про те, завдяки чому й яким чином в реаліях означеного хронологічного простору змогла відбутися поява тих історичних джерел, які стали об'єктом нашого наукового дослідження.

Відповідно до визначених дослідницьких завдань необхідним є аналіз ситуацій, в яких відбувалися соціальні комунікації представників січової громади й носіїв запорозької традиції з контрагентами, що репрезентували інтереси різноманітних соціальних груп і держав регіону в XVIII ст. прямим слідством зазначених процесів стала поява сукупності наративних джерел.

Згідно зі ступенем інтегрованості авторів наративів до запорозької громади, їхньої адаптованості в цьому соціокультурному середовищі, та ставлення до неї, польські автори за місцем постійного мешкання та своєї військової служби були пов'язані з територією Вольностей та прилеглими до них українськими землями Речі Посполитої. Попри те, що вони були добре обізнані на запорозьких реаліях, однак генетично походили з не компліментарних соціальних груп – з польської шляхти та католицького духовенства Правобережної України. Через це, польські наративи відображають собою складні відносини соціальних кіл, до яких належали їх автори із запорозьким козацтвом упродовж другої половини XVIII ст. Ані походження мемуаристів, ані час, на якому

сфокусовано їх увагу, не є випадковими, оскільки центральною темою оповідей є гайдамацькі виправи січовиків на українських землях, які входили до складу Речі Посполитої і протидія їм з боку місцевих магнатів і шляхти.

Серед представників місцевої феодальної верхівки, які були авторами текстів мемуарного жанру, в числі перших слід згадати князя Удалрика-Кшиштофа Радзівіла (*Udalryk Krzysztof Radziwiłł*, 1712–1770). Він належав до тієї гілки роду, яка користувалася гербом Тромби і був сином Миколая-Фаустина та Барабари Радзівілів. Найбільшим з володінь родини був Бердичів, який було отримано в якості приданого матері автора. Саме в цьому містечку й пройшла значна частина життя автора. За свідченнями сучасників Удалрик контрастуючи вирізнявся з-поміж решти своїх вельможних родичів: відверто нехтував світським товариством, з презирством ставився до неминучих у ньому інтриг та пліток, віддаючи перевагу читанню книжок та їх же написанню. Писав князь багато – твори з історії людства в цілому та окремих країн і народів, твори публіцистичні й моралізаторські. Втім, більша частина його спадщини залишилася непоміченою сучасниками. Виключення склали лише два рукописи: опис винайденної Радзівілом машини для очищення ставків від водоростей і невеликий щоденник, ведений ним у червні-липні 1749 р. під час участі в переслідуванні гайдамацьких ватаг в околицях Бердичева [18, с. 24–25].

Текст щоденника, – “*Dyaryjusz podjazdu mego na hajdamaków z Berdyczowa ekspedyjowanego roku Pańskiego 1749*” [5], було опубліковано лише кілька років тому польським дослідником П. Бореком [17, с. 321–330]. Його відрізняє достатньо сухий та лаконічний стиль записів, який є дещо неочікуваним для пера людини, схильної до белетристики. Втім, сам Радзівіл дає можливе пояснення цьому – вже на першій сторінці щоденника (запис від 25 червня) він вказує на те, що разом із іншими шляхтичами краю, на заклик регіментаря Української партії Слугоцького, він заступив під його начало для участі в переслідуванні гайдамаків у околицях Павлочів [17, с. 321]. Відтак, відрядження в очач самого князя було справою серйозною, такою, яке було службою *Ouczynie* та вимагало відповідного підходу в усьому – в тому числі й в характері ведення поденних нотаток.

Рис офіційного, службового стиля щоденнику надає і вставлення в нього текстів службових листів, якими обмінювався князь з іншими офіцерами Партії – тим же регіментарем Слугоцьким, полковником

Ждановським, капітаном волоської хоругви Штрибулом, ротмістром Ростворовським й ін. [17, с. 322, 324, 329], переказів допитів схоплених ватажників [17, с. 326], списків захоплених гайдамаків з вказівкою на приналежність до конкретних січових куренів [17, с. 328–329].

Втім, абсолютизувати ці, хоча й достатньо показові риси радзівілового щоденнику не варто – цей магнат був типовим “книжковим хробаком”, але ж ніяк не кадровим офіцером, участь в експедиції для нього носила разовий характер, тож не виключено, що він міг свідомо обрати такий спосіб ведення свого щоденника просто для того, щоб примірити на себе (бодай і всього на десять днів) роль справжнього вояка, “мисливця на гайдамаків”. Не можна відкидати й того, що це, також, було і виявом наукового стилю мислення, притаманного Радзівілу, намаганням подати матеріал якомога структуровано, з використанням бодай якихось першоджерел (ними виступили згадувані службові епістолярії, протоколи й ін.).

Вся інша інформація, вміщена в щоденнику та винесена “за дужки” псевдо-службової манери викладення, є цілком наративною, несе на собі відбиток неповторного авторського стилю: реалістично зображуються взаємовідносини запорожців із їх місцевими провідниками; викладаються міркування стосовно співвідношення “московського” та “польського” елементів у гайдамацьких загонах (на десять запорожців – лише два місцеві уродженці); описано суб’єктивні враження автора від побаченого та пережитого [17, с. 326–327].

До того ж самого часу – друга половина 1740-х років, відноситься тематичний уривок “*Wuprawa na hajdamaków*”, з більш об’ємних спогадів старости Симона Закревського (1720-і рр. – ?), які було майже синхронно опубліковано П. Кулішем [13–14] у перекладі російською, а також М. Грабовським у львівському часописі “*Dziennik literacki*” у 1857 р., мовою оригіналу [11] (пізніше цей фрагмент було використано Д. Мордовцевим у вигляді цитованого переказу російською [15] та републіковано Г. Мосцицьким [10]).

Стосовно постаті самого автора нам відомо тільки те, що сам він викладає у своїх мемуарах: він походив з шляхти Саноцького воєводства, де батько його мав у володінні невелике село; вбивши під час конфлікту свого сусіда-шляхтича, батько був змушений разом із дружиною і дітьми тікати на Польську Україну, й тут знайшов притулок і захист у свого рідного брата, який обіймав посаду ректора єзуїтської колегії у Вінниці. Завдяки підтримці впливового родичу йому (бать-

кові) вдалося отримати чин комісара Поберезького староства на Брацлавщині. На цій посаді він і зустрів свою смерть під час нападу на панський маєток гайдамацької ватаги (приблизно в 1743 р.) [10, с. 21].

Здавалося б, за таких обставин, коли автор пізніших спогадів втратив родителя через запорожців, його навряд чи можна було вважати неупередженим хронікером подій, однак сам він, цілком у дусі релігійного провіденціалізму свого часу та сприймав гайдамаків лише як зняряддя в руках Всевишнього, за допомогою якого той покарав батька за скоєне ним раніше смертовбивство [10, с. 21–22]. Відтак, Закревський хоча і сповнений антипатії до запорожців, однак вияв її не носить істеричного характеру – це видно як зі стилю написання ним своїх спогадів, так і з обраного ним сюжету. В його основі лежать цілком реальні події, свідком яких став молодий шляхтич, що служив у магнатів Любомирських – текст радше лежить у площині документалістики, аніж публіцистики.

У центрі оповіді – участь С.Закревського у штурмі гайдамацького табору, здійсненому панцирною волоською хоругвою і надвірною міліцією князів Любомирських у 1747 р. Обкладені з усіх боків і заперті в Кучманському лісі поблизу подільського містечка Красного¹, запорожці належали до загону відомого гайдамацького ватага Івана Чуприни. Полишаючи поза увагою суто батальну канву оповідання, зазначимо, що головну цінність складають замальовки побуту гайдамаків. У їх основі лежать як спостереження самого Закревського, так і свідчення отримані в процесі допитів захоплених у полон запорожців.

Безперечно цікавим є опис “характерництва” Чуприни – приписуваної гайдамацьким ватагам (і ефективно експлуатованої ними) риси, яка полягала в здатності до магічного впливу на оточуючий світ, а також у дарі передбачувати майбутнє [10, с. 27]. Вельми показовими є закарбовані в спогадах Закревського типажі полонених гайдамаків з індивідуальними стилями поведінки кожного: ось вмирає під нелюдськими тортурами старий січовик, який не промовив жодного

¹ Нині с. Красне Крижопільського району Вінницької області. Ліс отримав свою назву через близькість знаходження до Кучманського шляху – одного з відгалужень Чорного шляху, який починався від верхів'їв р. Інгулу, перетинав Південний Буг і йшов у західному напрямі до Бару (теж Вінницька область).

слова ляхам, а ось інший з них – зовсім молодий хлопець купує собі життя та подальшу долю (його обіцяють взяти до надвірної козацької служби Любомирських) ціною зради та виказом місця знаходження ще одного гайдамацького кошу [10, с. 28–29].

Відзначимо, що в цілому в спогадах С. Закревського досить відчутним є вплив літературної традиції романтизму, притаманної європейській літературі кінця XVIII ст. Відповідно до цього, сюжетна лінія оповіді, попри свою реалістичність, несе в собі чимало кліше і штамів, притаманних напрямку в цілому: присутні традиційні Злодії (звичайно ж, це гайдамаки), причому головний із них наділений паранормальними властивостями та пов'язаний з світом невидимого (силами зла); благородні Герої (автор у тому числі); Скарби (гайдамацька здобич), які переходять від злодіїв до героїв; прекрасні Дами (в ролі таких виступають кілька анонімних шляхтянок, яких звільняють захопивши гайдамацький табір); Злочин – кілька десятків замордованих козаками шляхтичів, уніатів і юдеїв, та Покарання – посаджені на палю та четвертовані гайдамаки, й т. п. [10, с. 26, 30–32].

Втім, сприймати спогади Закревського виключно як плід авторської фантазії і взрець літературного жанру, все ж таки, не приходиться, оскільки будь-який із задокументованих допитів запорожців-гайдамаків, часто міг би підказати аж декілька аналогічних, не менш драматичних (і головне правдивих) сюжетів.

Спогади ксьондза Єнджея Кітовича (*Jędrzej Kitowicz*, 1728–1804), написані на зламі XVIII – XIX ст., за своєю тематичною спрямованістю стоять в одному ряду з записками С.Закревського та щоденником У. Радзівіла, продовжують та, багато в чому, доповнюють їх [20]. Автор походив з родини незаможного мазовецького шляхтича, який тривалий час перебував у французькій службі: сам він народився в Парижі та перші двадцять років свого життя прожив у цій країні. Втративши батька, Єнджей повертається до Речі Посполитої та багато років поспіль служить “панцерним” у польських магнатів, у тому числі й на українських землях. Кітович брав активну участь у Барській конфедерації, а після поразки її основних сил, у 1772 р. приймає сан [19, с. III–VI].

Незадовго до смерті Кітович, який на той час вже був каноніком при єпископі у м. Калишу, створює свій “*Opis*”, який за його задумом мав не тільки дати читачеві-поляку уявлення про повсякденне життя в Речі Посполитій до її розділів, але й пробудити в ньому патріотичні

почуття. Окремий розділ його праці – “*O wojnie z Hajdamakami*” – являє собою цінне мемуарне джерело з соціальної історії запорозького козацтва. Тут, поза всяким сумнівом, маємо свідчення безпосереднього учасника збройних протистоянь 1750–1760-х років із гайдамацькими загонами – тільки колишній вояк, який довго носив гусарський ментік, перед тим як надіти священицьку сутану, міг з такими подробицями описати переваги тих чи інших видів вогнепальної зброї, що використовувалася під час кінної атаки, відзначити надзвичайну вправність запорожців у володінні списом у ближньому бою, або присвятити кілька абзаців описові того, на який бік краще чіпляти порохівницю [20, с. 36].

Втім, надзвичайну цінність запискам Кітовіча надає те, що він не зосереджується виключно на описові конкретних випадків своїх сутичок із гайдамацькими ватагами, але й, поміж усього іншого, проаналізувати соціальну базу, з якої підживлювалися січовики на Правобережжі, визначити специфіку функціонування соціальної мережі запорозьких симпатиків, наголосити на визначальній ролі саме запорожців в організації гайдамацтва. Великий ступінь деталей гайдамацького побуту, якими сповнено оповідь Кітовіча, наводить на думку про те, що в її основі може лежати інформація, отримана від самих запорожців – наприклад, від полонених.

Так, він наголошує на тому, що запорозьке гайдамацтво носило переважно здобичницький характер, і, в цілому, було позбавлене рис етнічного чи то релігійного конфлікту: вибір поляків чи євреїв у якості об’єкту нападу диктувався їх більшою заможністю; до складу ватаг залюбки приставала люмпенізована єврейська молодь, молоді шляхтичі з кримінальними схильностями й т. п. “непевний” елемент [20, с. 39]. Гайдамакування самих запорожців він трактує як необхідну умову отримання молодиками звання “товариша”, тобто справжнього січовика-лицаря. Отримана у ватажних походах здобич ставала для них запорукою просування соціальними щаблями – половина її віддавалася молодиками своєму наставнику, а той, в свою чергу, десятку частку отриманого передавав кошовому отаману [20, с. 40]. Статечні козаки-зимівчани, за твердженнями Є. Кітовіча, рідко коли особисто брали участь у гайдамакуванні, вдовольняючись утриманням у себе здобичників узимку (за частку здобичі) [20, с. 37–38].

У цілому, тексти створені авторами із числа польських шляхтичів, які були безпосередніми учасниками польсько-запорозької конфрон-

тації на Правобережжі в 1740–1760-х роках, відзначаються великим рівнем інформативності: відзначаючи те, що козаки-здобичники були гідними і небезпечними супротивниками, вони намагаються якомога повно та детально описати різноманітні аспекти гайдамацьких практик і соціальні витоки цього явища.

Окрему підгрупу серед наративів польського походження становлять спогади безпосередніх свідків подій літа 1768 р. на Правобережжі – Коліївщини. Трагічні події того часу справили настільки сильне враження на всіх, хто був хоч якось до них дотичний, що підштовхнули до занять мемуаристикою цілу плеяду авторів із свого кола.

Найбільш відомими з них є спогади дітей уманського губернатора Рафала Младановича старшої за віком дочки Вероніки (у заміжстві – Кребс) [12, 21] і молодшого сина Павла [8–9]. Безпосередні свідки подій в Умані, вони були врятовані під час різанини завдяки безпосередньому втручання І.Гонти. Як і слід було сподіватися, в центрі їх спогадів знаходиться фігура їх батька та червневі події 1768 р. узагалі, переказані крізь призму трагедії власної родини. Мемуари губернаторських дітей належать до найбільш часто використовуваних, не в останню чергу, саме завдяки своєму особистісному характеру. У цьому відношенні конкуренцію їм можуть скласти хіба що спогади ще одного поляка з Уманщини – Іренеуша Корчинського, що широко розповсюдилися в списках вже в перші роки після Коліївщини [2, 4].

Окрім свідків подій, які мали місце власне в Умані, свої свідчення, стосовно гайдамацьких виправ весни-літа 1768 р., полишили, також, і польські автори з інших міст. Наприклад, такими є “спогади” польського шляхтича з Правобережжя Ліпомана. Оскільки сам він не перебував у вирі подій, вони являють собою авторський переказ безпосередніх свідків Коліївщини, з числа місцевих поляків і євреїв, яким пощастило залишитися живими [22]. Соціальне походження авторів, при цьому, не обмежувалося тільки шляхтою, зокрема, серед записок маємо текст створений ченцем-тринітарієм, належним до католицького духовного ордену Пресвятої Трійці (*Ordo Sanctissimae Trinitatis*) з Брацлава – “*Wypadki wieknisty godne pamięci w Ukrainie roku...*” [6].

Характерною прикметою польських мемуарних наративів XVIII ст. слід вважати наявність не тільки прозових оповідей, але ж і віршованих хронік – жанру, поширеного в Речі Посполитій ще з XVI ст. Так, Уманські події червня 1768 р. відображені у анонімній поемі “*Krotkie*

opisanie wierszem polskim nieszczęśliwej klęski w całej Ukrainie a najszczególniej tyrańskiej rzezi w mieście Umaniu przez Maksyma Żelazniaka Zaporozca najpierwszego hersza za poduszczeniem Melchisedeka Jaworskiego ihumena Motrenins, naprzód zbuntowanego a potem przyłączeniem się Gonty sotnika umanskiego zmocnionego na polskim i żydowskim narodzie roku 1768 dopelnionej j spraktykowanej, przez studenta szkół umanskich dla wiecznopomnej calemu swiatu pamięci zebrane j złożone wierszem” [3]. На сьогодні відомо кілька її списків, які зберігаються нині в рукописних зібраннях бібліотек Польщі [7]. Також, список поеми, який свого часу зберігався в рукописному відділі бібліотеки Оссолінських у Львові, було опубліковано І.Франком [16].

Спогади безпосередніх свідків й учасників подій Коліївщини 1768 р. з польського боку, представлені не тільки мемуарами які вийшли з-під пера їх самих, але й літературними обробками таких спогадів, написаними/записаними через кілька десятиріч – наприкінці XVIII й на початку XIX століття. Достатньо характерними в цьому відношенні є літературизований родинний переказ присвячений обороні Чорнобильського замку від гайдамацької ватаги під проводом Івана Бондаренка – *“Niezdożyty zamek Czarnobyłski, czyli przykladna wierność poddanych okazana jasnie wielmożnemu Mikołajowi Chodkiewiczowi staroście zmudzkiemu w czasie ukraińskiej haydamaczyzny, przez Jana Dalkiewiczza”* [1].

Автором, як це видно з назви, був один із онуків (доньчиних синів) Я.-М. Ходкевича – Ян Далкевич. Твір поширювався у списках серед нащадків Ходкевича, по родинних каналах, впродовж 1820–1840-х років.

На фоні “мартирологів”, викликаних до життя подіями 1768 р., він виглядає достатньо контрастно. В центрі оповідання знаходяться діяння польського магната Яна-Миколая Ходкевича (1738–1781)².

² Ходкевич Ян-Миколай народився у Гданську, у 1738 р., у достатньо родовитій шляхетській сім’ї; матір його ж взагалі походила з роду Сапегів. У 19-річному віці Ходкевич вступає на французьку військову службу, бере участь у Семилітній війні. Після виходу у відставку, з 1760 р. і до самої смерті мешкав у своєму маєтку в Чорнобилі. На початку 1760-х років особисто, на чолі загону надвірної міліції, переслідував гайдамацькі ватаги в околицях Кричева. В 1768 р. перетворив Чорнобильський замок на притулок втікачів – католиків, уніатів й іудеїв, – зі всієї Північної Київщини [22, с. 368–369].

Анти-героєм виступає гайдамацький ватаг Іван Бондаренко (? – 1768), особа цілком історична, який осаджує Чорнобильський замок і намагається, за уманським сценарієм М. Залізняка, підбурити частину його захисників (православних козаків) зрадити присязі й видати на розправу шляхту й юдеїв. Ті відмовляються (випадок поодинокий), не в останню чергу, з поваги до чеснот свого пана – Я.-М. Ходкевича, розбивають бондаренкову ватагу, а його самого страчують. Саме така “*przykładna wierność*” (взірцева вірність) стала підставою для того щоб увічнити її у спогадах [1, арк. 50–53, 55–60, 65–67].

У цілому, єдине соціальне коло, з якого походили всі автори зазначених польських нарративів досліджуваного часу (після 1768 р.), споріднені, до того ж, єдністю пережитого, а звідси й спільним психологічним травматизмом, спричинилося тому, що вони всі без виключення демонізують колективний образ запорозького козацтва. Запорожці постають не тільки головними ініціаторами організації гайдамацтва як такого (що, зрештою, відповідало реаліям), але й ексклюзивними натхненниками всіх нелюдських діянь, які тільки мали місце. Реалізовані в письмовій формі комплекси жертв насильства позбавляють оповіді будь-скільки тверезого погляду на мотивацію запорозької гайдамаччини, яку ми можемо відшукати в текстах авторства того ж С. Закревського чи Є. Кітовича.

Таким чином, підсумовуючи, ми можемо зробити висновок стосовно того, що автори польського табору переважно репрезентовані вихідцями з шляхетської верстви Польської України, які постійно зіткалися з запорожцями-гайдамаками, були гарно обізнані на їх звичаях і практиках – С. Закревський, У. Радзівіл, Я. Ліпоман, Є. Кітович та ін. Мотивацією створення мемуарних текстів – переважно спогадів та щоденників, польськими авторами була, з одного боку, потреба в автоглюорифікації себе як борців із запорозькою гайдамачиною, з іншого ж вони мали слугувати своєрідними мартирологами жертвам “козацького свавілля” (особливо це стосується текстів, викликаних до життя подіями 1768 р.). У цілому ж, саме для представників даної групи авторів характерною рисою є як найбільша упередженість в оцінках запорожців, так і найкраща обізнаність стосовно реалій соціального устрою Запорожжя XVIII ст.

Джерела і література:

1. Biblioteka Czartoryskich w Krakowie (BCz), rps. 3580–I.
2. Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku (BPAN Kórnik), rps. 1140.
3. BPAN Kórnik, rps. 1677.
4. BPAN Kórnik, rps. 1877.
5. Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (BPAN Kraków), rps. 2812.
6. Biblioteka Jagellońska w Krakowie (BJ), rps. 4504.
7. Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (BOs), rps. 266–II.
8. Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu (BR), rps. 250.
9. Rzeź humańska czyli historia rewolucyi zrobionej przez Żaliźniaka i Gontę // *Z dziejów hajdamaczyzny. / Część I. Z przedmową Henryka Moscickiego.* – Warszawa–Kraków, 1905 – S. 105–151.
10. Wyprawa na hajdamaków // *Z dziejów hajdamaczyzny. / Część I. Z przedmową Henryka Moscickiego.* – Warszawa–Kraków, 1905. – S. 15–32.
11. Wyprawa na hajdamaków: z pamiętników p. starosty Zakrzewskiego // *Dziennik literacki.* – 1857. – T. 2. – S. 1086–1107.
12. *Кребс В.* Уманская резня. – К.: Тип. С.В. Кульженко, 1879.
13. *Кулиш П.А.* Записки о южной Руси. – СПб., 1857. – Т. 2. – С. 07–141.
14. *Кулиш П.А.* Рассказ современника-поляка [Симона Закревского] о походах против гайдамак // *Русская беседа.* – 1856. – № 4. – С. 68–101.
15. *Мордовцев Д.Л.* Гайдамачина: историческая монография в двух частях / *Собрание сочинений Д.Л.Мордовцева.* – Т. XXVI–XXVII. – Спб.: Издание Н.Ф.Мертца, 1902. – С. 61–70.
16. *Франко І.* Матеріяли до історії Колиївшини. Польська поема про уманську різню // *Записки наукового товариства імені Шевченка.* – Т. 62. – Львів, 1904. – С. 1–40.
17. *Borek P.* Od Piławiec do Humania. – Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2005.
18. *Górzyński S., Grala J., Pinkowski W., Urbaniak U., Zielińska T.* Radziwiłłowie herbu Trąby. – Warszawa: Wydawnictwo DiG, 1996.
19. *Janik M.* O życiu księdza Kitowicza // *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III.* – Kraków: Nakładem Krakowskiej Spółki wydawniczej, 1925. – S. III–VI.
20. *Kitowicz J.* Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III // *Biblioteka Macierzy Polskiej.* – № 114: *Z dawnych pamiętników opisów*

obyczajowych i powiesci. – Lwów: Nakładem Macierzy Polskiej, 1920. – S. 28–40.

21. *Krebsowa z Mładanowiczów W.* Opis rzezi humańskiej. – Poznań, 1840.

22. *Lippoman J.* Bunt Żeleźniaka i Gonty 1768 r. w Ukrainie wynikły i krwawe jego skutki // *Rusałka*. – 1842. – S. 195–262.

23. *Polski Słownik Biograficzny*. – T. III. – Krakow, 1937. – S. 68–369.

Володимир Мільчев (*Запоріжжя, Україна*). **Соціальна історія запорозького козацтва в спадщині польських мемуаристів XVIII століття**

У статті, на основі аналізу представницької кількості нарративних джерел із архівних і бібліотечних зібрань Польщі, було розглянуто специфіку висвітлення окремих аспектів соціальної історії запорозького козацтва в мемуарній спадщині представників польської шляхти. Здійснено аналіз обставин створення щоденників, спогадів і записок окремими польськими авторами впродовж XVIII ст. Запропоновано висновок щодо рівня інформативності даного виду джерел для проведення історичних реконструкцій з соціальної історії запорозького козацтва.

Ключові слова: мемуаристика, запорозьке козацтво, гайдамаки, нарративні джерела

Владимир Мильчев (*Запорожье, Украина*). **Социальная история запорожского казачества в наследии польских мемуаристов XVIII века**

В статье, на основе анализа представительского количества нарративных источников из архивных и библиотечных собраний Польши, была рассмотрена специфика освещения отдельных аспектов социальной истории запорожского казачества в мемуарном наследии представителей польской шляхты. Осуществлен анализ обстоятельств создания дневников, воспоминаний и записок отдельными польскими авторами на протяжении XVIII в. Предложен вывод относительно уровня информативности данного вида источников при проведении исторических реконструкций по социальной истории запорожского казачества.

Ключевые слова: мемуаристика, запорожское казачество, гайдамаки, нарративные источники

Volodymyr Mil'chev (*Zaporizhzhia, Ukraine*). **Social history of Zaporozhian Cossacks in the legacy of the Polish memorialists of XVIII age**

The specific of coverage of separate social history of Zaporozhian Cossacks aspects in the memoir legacy of representatives of the Polish gentry was considered in the article, on the basis of analysis of representative amount

of narrative sources from the archived and library collections of Poland. The analysis of circumstances of diaries, flashbacks and messages creation by the separate Polish authors during the XVIII ct was carried out. A conclusion is offered in relation to the level of informing of this type of sources during conducting of historical reconstructions of Zaporozhian Cossacks` social history.

Keywords: memorialist, Zaporozhian Cossacks, haydamaks, narrative sources.